

Sokféle örültek vagyunk és közülünk néhány képzőművészettel foglalkozik

Az art brut alkotások technika, anyag és szakértelem szempontjából is teljesen különbözőek lehetnek, mégis van valami, ami összeköti őket, ami miatt ezzel a közös névvel illethetők. Felmerül, hogy ez a bizonyos közös pont az lenne, hogy az alkotó valahogy, valaki szerint, valamilyen szempontból a társadalmi normáktól eltér – de ez valójában mindenkire igaz. Ahányan csak vagyunk, annyiféle eltérés figyelhető meg, és a sok különböző ember közül néhányan képeket festenek. E sokféleségen belül valamiféle műfaji körülhatárolás igényével született meg a nagyjából elég korrektnek és tárgyilagosnak tűnő kifejezés: *art brut*.

Ez mégsem egy műfaj. Inkább egyfajta áramlat, ami a korszakoló és csoportosító művészettörténet hatáskörén kívül, egy másik tengely mentén határozza meg önmagát. Már amennyire egyáltalán meghatározza. Ugyanis, bár attól még nem lesz automatikusan art brut valami, hogy az alkotó valamilyen társadalmi periferián

Bozóki Péter
Focimeccs, 2007 © Fotó: Krulik Marcell Benjamin

él, a fogalom tartalma egyfajta speciális esztétikai minőséggel, a kifejezés nyersessége által elérhető primer igazságokkal függ össze, így az art brut szinte kizárólag az elérendő célok és kiváltó okok alapján írható körül. Vagyis egy mindenki számára egyformán olvasható, feszes, jól áttekinthető viszonyrendszert hoz létre a kép az alkotó, az ábrázolt tárgyak, a felhasznált eszközök, a néző és gyakorlatilag minden egyéb, a képet meghatározó tényező között. Az alkotó és a néző közé nem áll be a komplett művészettörténet és a világ kommunikációjának állandóan változó értelmezési csapdája, így a folyamat két végpontján gyakorlatilag ugyanazt gondolják, ha azt kérdezik tőlük, hogy tulajdonképpen miről is van szó. Ez az állapot – a kortárs képzőművészet elérhetetlen vágyálma – természetes és szükségszerű velejárója a terápiás művészeteknek.

A *Tárt Kapu Galériában* alkot Bozóki Péter. Az OPNI-ban kezdett el rajzolni Komáromi Erzsébet Katalin művészetterapeutával. Mielőtt oda került, eszébe sem jutott volna, sőt kiröhögi, aki azt mondja, hogy valaha „művész” lesz a foglalkozása.

Ő is csak úgy kezdett rajzolni, ahogy sokan, akik bekerülnek az intézményes pszichiátriai ellátás rendszerébe. Művészetterápiás foglalkozásokat szinte minden kórházban tartanak. A *Budapest együtt – Fővárosi művészetterápiás műhelyek* kiállításán így fogalmazták meg saját céljaikat: „a művészetterápia folyamata értelmezhető szublimációként vagy kommunikációként, de legjobb, ha mindkettőnek tekintjük egyszerre, hiszen pont ezek által hat a gyógyításban és az öngyógyításban.”

Ez többek között azt jelenti, hogy ezeken a programokon keresztül a betegek saját problémáikat dolgozzák fel és mutatják meg a külvilágnak, többek között a hozzátartozóiknak, az orvosoknak, akik így jobban megérthetik, mi játszódik le a betegekben.

Van közülük, aki eredetileg is festő, és állapota egy bizonyos problémában való túlságos elmélyülés eredménye. Ilyen volt például Pál István (1888–1939), aki a „*der Ungarische van Gogh*” aláírással festette nagyméretű képeit a Lipótmezőn. De előfordul az is, hogy épp ellenkezőleg, az önelemző bezárkózásból kifelé mutató kommunikáció egyetlen eszközeként talál rá valaki például a festészetre.

Bozóki Péterrel is ez történt. Amióta rajzol és fest, úgy érzi, hogy rátalált az igazi foglalkozására. Először szemétnek hitték, elrakosgatták vagy kidobták rajzait, de aztán a terapeuták elkezdték dicsérni a képeit. Ő maga viszont hosszú ideig nem igazán értette, hogy ez mire megy ki. Azért rajzolt, hogy csináljon valamit. Heti három délelőtt bejárt a foglalkoztatóba, majd nemsokára a Tárt Kapu Galéria sokkal integráltabb és barátságosabb közegébe. Ettől nem csúsznak szét úgy a napjai, mint előtte.

BOZÓKI PÉTER
Hajdúszoboszló, 2011 © Fotó: Krulik Marcell Benjamin

Sokat rajzolt és sokat dicsérték a képeit, mire elkezdte elhinni, hogy amit csinál, abban van valami nagy ügy. Közben, a képeiről való beszélgetés miatt, elkezdett szóba állni a körülötte lévőekkel. Mostanra úgy érzi, hogy minden alkalommal, amikor rajzol, saját magával birkózik, hogy létrehozson valamit.

Leginkább épületeket szeret rajzolni, mert az első igazán komoly képe egy házat ábrázolt. Otthon nem dolgozik. Amikor nincs foglalkozás, otthon van és megfigyel mindenfélét. Ha valami elkezd érdekelni, megnézi és igyekszik megjegyezni minden részletét, hogy később le tudja rajzolni. Az épületeken kívül a közlekedési eszközök és a növényi formák érdeklik.

Képein addig dolgozik, amíg azok jók nem lesznek. Ez a módszere. Amíg nem érzi úgy, hogy megnyugodott, nincs kész. Ezért olykor nem egy emlékből indul ki, hanem csak simán vonalakat húz, és azokból, a rajzolás folyamatában fejlődik ki az, amit végül ábrázolni fog. Olykor persze nem sikerül, nem akar kifejlődni semmi. Ezt régen egyáltalán nem tudta elfogadni, de mostanában már előfordul, hogy félrerek egy képet, aztán amikor teljesen el is felejtette, hogy mit akart vele, újra előveszi, és sikerül befejezni.

Képeit rendszeresen kiállítja a Tárt Kapu Galéria. Hasonló galériák és magángyűjtemények is működnek, melyek sokféleképpen igyekeznek körülírni érdeklődési körüket az alábbiak szerint:

Használják magukra az art brut-n kívül az itthon talán kevésbé elterjedt *outsider art* kifejezést is, mert legtöbbször a kiállított művek alkotóinak nincsenek kapcsolódási pontjaik a társadalommal. Az art brut kifejezést pedig azért, mert gyakoriak az ilyen művekben a nyers és durva anyagok és eszközök, de említenek néha *naïv művészetet* is, pedig valójában nem az a lényeg, járt-e a festő vagy a szobrász a képzőművészeti egyetemre vagy nem, mert van köztük ilyen is, olyan is.

Ezek az alkotók sokszor olyan emberek, akik annyira elmerülnek a saját személyiségük egy bizonyos részének megfigyelésében, hogy a külvilág eseményeit és látványait mind egyazon szempontrendszeren belül értelmezik, és vannak, akiknek ez a foglalkozás tölti ki az összes idejét, akár annyira, hogy mellette egy polgári foglalkozásra nincs is szüksége.

TÓTH ESZTER, a Tárt Kapu Galéria vezetője szerint ezzel a témával nemigen tud érdemben foglalkozni olyan szakember egyedül, aki csak a pszichiátria vagy csak a szociális ellátás, illetve csak az esztétika, illetve a művészettörténet területét ismeri igazán részletesen. A különböző szakágak együttműködése teszi egyáltalán lehetővé egy ilyen speciális intézmény működését. Ő maga végzettségét tekintve művészettörténész és kulturális antropológus. Pszichiáterek nem is igazán

foglalkoznak művészetterápiával mostanában – mert nem tartozik az egészségügyi ellátás alapfeltételei közé.

„A nosztalgia miatt van a kórházakban, de a művészetterápia működhetne az egészségügyön kívül is, mint ahogy a pszichodráma is művészetterápia (csak nem képzőművészet) és mindenféle emberek csinálhatják. Német terápiás falvakban például képzőművészek és színházi emberek úgy élnek együtt a lábadozókkal, hogy nem is kell beszélni arról, hogy ki a beteg és ki nem. Magyarországon mindez még mindig a kórházakon belül működik, de ez akkor alakult ki, amikor régebben még hosszú-hosszú időket töltöttek el az osztályokon a pszichiátriai betegek és csinálniuk kellett valamit. Vagy még korábban, amikor az elmevigyintézet még egy rejtekhely lehetett, ahová elmenekülhet az, aki a világot nem bírja” – mondta Dr. CSERNE ISTVÁN, a Merényi Kórház korábbi pszichiátere.

Valóban régóta, a huszadik század elejétől működtek már kórházi művészeti gyűjtemények. Korábban a betegek csak rajzolgattak, hogy elfoglalják magukat, később alakultak ki a különböző foglalkoztató- és művészetterápiák. Elmeügyi múzeumok nem csak az ápoltak munkáival foglalkoztak, de a kórházi élet egész történetével, fotóival és dokumentumaival is. Akár a pszichiátriai kezelték kézi készítésű önsértő fegyvereit, de a demonstrációs célokra szolgáló emberi agy-modelleket is eltették, hogy később kiállíthassák.

Pécsen és Budapesten két helyen is zajlott hasonló gyűjtés. A Pécsi Tudományegyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika művészeti gyűjteményét Dr. TÉNYI TAMÁS és Dr. SIMON MÁRIA kezelik. Az OPNI, ismertebb nevén a Lipótmező bezárásával az ott összegyűlt művek az MTA kezelésébe kerültek, mint Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, így megszűntek orvosi és elkezdtek művészettörténeti anyagként működni. Ezt a gyűjteményt jelenleg két művészettörténész, FALUDY JUDIT és PERENYEI MONIKA kezelik. Feladatuk a kutatás, a kiállítások rendezése és a tudomány-szervezés. Aktívan keresik a kapcsolatot olyan művészekkel is, akik a gyűjtemény anyagaival összefüggő témákban alkotnak. Nyitvatartási időben bárki beszélgethet hozzájuk megnézni a gyűjteményt, melynek külön érdekessége, hogy egészen korai, akár 1910-es évekbeli képek is megtalálhatóak benne, amikor sok betegségre még egyáltalán nem is alkalmaztak gyógyszeres terápiát, így ezekben a művekben sokkal határozottabban kirajzolódnak a betegek gondolatai, hallucinációi és fantáziái.

Az MTA gyűjteménye a Pécsi Klinika REITER CAMILLO által alapított gyűjteményével szinte egyidős, mégis különbözik a kettő. Pécsen sokkal inkább a belső élmények, a betegek önálló fantáziái alapján készült képek láthatók, eszköz- és anyaghasználatban teljesen esetlegesen, míg

az OPNI-ban sokkal több a porté, a tájékep, a láthatóan akadémikus szándékú kompozíció. Ezt a sajátos „festői iskolát” mutatja be az új állandó kamaratárlatuk is, melynek címe: *Nem művészkörház, de ...*

ARNULF RAINER osztrák képzőművész évtizedek óta gyűjti pszichiátriai betegek alkotásait, melyek bevallott inspirációs forrásai. Magyarországon is járt 2004-ben, hogy ezeket az európai viszonylatban is egyedülálló korai pszichiátriai gyűjtéseket tanulmányozza. Kutatásai szerint az összes alkotó közül körülbelül 20 százaléka az, akinek a képei némi figyelmet érdemelnek, és abból körülbelül 5 százalék az, ami igazán egyéni és valóban értékes. Az ő műveikben sokféle megközelítés és módszer megtalálható, de egy valami közös az ilyen művészekben: a nagyon kicsi látószög.

Az ilyen alkotások egyetlen problémára fókuszálnak. Nem a kompozíciós elvek, a művészetelmélet vagy a társadalomkritika a kiindulópont, hanem biztosan és nyilvánvalóan az alkotó egy saját belső konfliktusa. Emiatt egészen máshogy kezd hozzá a néző a képek szemléléséhez. Pontosan tudjuk, hogy a kép megfestésekor a festőnek valami baja volt és ezt a bajt igyekszik feldolgozni. Mivel ezt tudjuk, a képen látható dolgokból következtetünk arra, hogy milyen problémával küzdött, hogy épp ilyen képet festett. Így valójában nem mást, mint a festő motivációját és érzéseit igyekszünk a képen keresztül megnézni.

Ezek a képek ettől nem a művészettörténet magasztosságán keresztül értelmezhetőek csak, hanem az alkotójuk saját érzéseire és szándékaira is szabad, hogy kíváncsi legyen a néző. Egy ilyen kiállításon nem kínos feltenni a kérdést, hogy vajon mire gondolt az alkotó, amikor ezt vagy azt rajzolta. Azonban épp emiatt a tudás, nagyobb is a néző felelőssége. Nagyon könnyen lehet, hogy észre sem veszi, és véletlenül közvetlen hatással van az alkotó életére. Ha valaki megvesz egy ilyen képet, nem csak egy műtárggyal lesz gazdagabb, de végig kell gondolnia, hogy pontosan kinek és miért fizeti ki a kép árát. Ahogy azt is, hogy milyen érzés lesz együtt élni egy olyan képpel, amit valaki a legsajátabb érzéseivel való küzdelemben készített.

Valójában ugyanazok a kérdések ezek, mint amelyek bármilyen műalkotás kapcsán fel kell hogy merüljenek, ha a körülöttük lévő hírnév, a galériás szakma kiismerhetetlen működése, és a modern művészetelmélet értelmezési útvesztői meg nem akadályozzák, hogy az ember eszébe jussanak.

Ezek a fontos kérdések pedig szépek és hasznosak. Megbirkózni velük nem nehezebb érzelmi hihívás, hanem éppenhogy könnyebb, mint egy bármilyen „nem outsider” műtárgy esetében.

Mindaz Budapestten megtekinthető a Teréz körút 13. szám alatt, a negyedik emeleten, szerdán és pénteken 10 és 14 óra között az MTA Pszichiátriai Gyűjteményének állandó történelmi kiállításán, továbbá a Tárt Kapu Galériában, a Hőgyes Endre utca 2. címen, kedd, szerda, csütörtök, péntek 14-18 óra között, ahol időszaki kiállításokon különféle magyar és külföldi art brut és outsider alkotók műveit mutatják be.

BOZÓKI PÉTER
Repülő, 2009 © Fotó: Krulik Marcell Benjamin

i n s i d e e x p r e s s

Fiatal
Képzőművészek
Stúdiója
Egyesület

studio.c3.hu

—038

MÁTYÁSI PÉTER
Cím nélkül, 2014,
grafit, szén, pasztell, radír, fólián,
22x16 cm egyenként

A Molnár Ani Galéria
hozzájárulásával.

K

O R

TÁR

SAK:

GYŰJTŐK ÉS MŰVÉSZEK –

HAZAI ÉS NEMZETKÖZI
MUNKÁK MAGYARORSZÁGI
MAGÁNGYŰJTEMÉNYEKBE
2010–2014

Megtekinthető hétfő kivételével 10–18 óráig.
ÚJ BUDAPEST GALÉRIA
1093 Budapest, Fővám tér 11–12. (Bálna)

www.budapestgaleria.hu/uj

2014. 12. 18.

2015. 3. 1.

C O

N TEM PO RAR IES:

COLLECTORS AND ARTISTS –

HUNGARIAN AND
INTERNATIONAL ART
FROM PRIVATE
COLLECTIONS
IN HUNGARY
2010–2014

